

УДК 341.2

DOI <https://doi.org/10.32850/2414-4207.2019.11-1.07>

ПРОБЛЕМА НАДАННЯ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ШТУЧНОМУ ІНТЕЛЕКТУ

Кошелєва Каріна Олегівна,
аспірантка
(Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна)

Проведено аналіз проблеми поширення правосуб'єктності на продукти галузі робототехніки та штучного інтелекту. У контексті набуття зазначеною тематикою особливого місця в міжнародно правовій доктрині та дослідженнях видатних учених на межі синергії права й інженерії, визначено три основні концепції регулювання правосуб'єктності штучного інтелекту, а саме: концепцію прирівнювання правового статусу продуктів штучного інтелекту до правосуб'єктності фізичної особи; проведення аналогії із правовим статусом тварин у міжнародному праві; концепцію порівняння зі статусом юридичної особи в міжнародному праві. Проведено аналіз зазначених концепцій. Зокрема, у контексті аналізу концепції прирівнювання правового статусу продуктів штучного інтелекту до правосуб'єктності фізичної особи проведено паралель між фізичною особою – дестинатором міжнародного права та штучним інтелектом – дестинатором міжнародного права, що не бере участі у правотворчому процесі міжнародних норм, але користується правами та несе відповідальність за невиконання своїх зобов'язань. На етапі проведення аналогії правового статусу штучного інтелекту із правовим статусом тварин у міжнародному праві дійшли висновку, що повне застосування аналогії прав тварин у цьому разі не вважається доречним, адже за своїм статусом, походженням, функціями, поводженням тощо ці два об'єкта правовідносин є різними – штучний інтелект, за останніми реаліями, має шанс на зміну статусу з «об'єкта» на «суб'єкт» правовідносин, тому основні та базові положення аналогії прав тварин можуть застосовуватись до роботів у наш час, але напевно потребуватимуть досконалих і фундаментальних змін у близькому майбутньому. На основі проведеного аналізу зроблено висновок, що концепція порівняння штучного інтелекту з юридичною особою базується на так званій теорії фікції юридичної особи, яка стверджує, що єдиним суб'єктом будь-яких правовідносин є індивід. А юридична особа, згідно із цією теорією, є похідним, штучно створеним шляхом звичайної фікції суб'єктом. Окреслено важливість подальшого дослідження цієї тематики з огляду на її неспинний та послідовний розвиток.

Ключові слова: штучний інтелект, робототехніка, правосуб'єктність, відповідальність.

THE PECULIARITIES OF GRANTING LEGAL STATUS TO ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Koshelieva Karina Olehivna,
PhD Student
(Institute of International Relations of
Taras Shevchenko National University
of Kyiv, Kyiv, Ukraine)

The problem of granting legal status to the products of the field of robotics and artificial intelligence has been analyzed. In the context of the acquisition of a particular place

in the international legal doctrine and research of outstanding scientists at the boundary of the synergy of law and engineering, three main concepts of regulation of the legal status of artificial intelligence have been identified, namely: the concept of equating the legal status of artificial intelligence products with the legal status of an individual; drawing an analogy with the legal status of animals in international law; the concept of comparison with the status of a legal entity in international law. In particular, in the context of analyzing the concept of equating the legal status of artificial intelligence products with the legal personality of an individual, a parallel has been drawn between an individual – a destinator of international law and an artificial intelligence – a destinator of international law, which does not participate in the law-making process of international norms, but enjoys rights and bears responsibility for failure to fulfill their obligations. At the stage of conducting the analogy of the legal status of artificial intelligence with the legal status of animals in international law, it is concluded that full application of the analogy of animal rights in this case is not considered as appropriate, because of their status, origin, functions, behavior, etc., these two objects of legal relations are different – artificial intelligence, according to the latest realities, has a chance to change the status from “object” to “subject” of legal relations, so the basic and basic provisions of the analogy of animal rights can be applied to robots in our time, but probably will require transformations in the near future. It is concluded that the concept of comparing artificial intelligence with a legal entity is based on the so-called theory of the fiction of a legal entity that claims that the sole subject of any relationship is the individual. And a legal entity, according to this theory, is a derivative, subject artificially created by an ordinary fiction. The importance of further study of this topic is emphasized in view of its continuous and consistent development.

Key words: artificial intelligence, robotics, legal status, responsibility.

Із швидким науковим і технологічним розвитком штучного інтелекту та робототехніки продукти таких технологій посідають дедалі важливіше місце і потребують більш чіткого правового регулювання. І те, наскільки стрімко рухається галузь, вимірюється не лише фактичним просуванням продуктів штучного інтелекту й основними етапами досліджень, а й рівнем занепокоєння та прогнозами інженерів, футуристів, науковців, економістів, політиків та юристів.

Стрімкий розвиток згаданих наукових галузей, на нашу думку, виявляє низку прогалин у міжнародно-правовому регулюванні, що, у свою чергу, може призвести до неготовності міжнародного права до протистояння викликам, що породжуються в суспільстві таким прогресом.

Серед основних прогалин, що виникають у сучасному праві та пов'язані з розвитком штучного інтелекту, можна назвати: правосуб'єктність продуктів штучного інтелекту; їхню відповідальність у контексті можливих правових обов'язків; захист їхніх можливих прав в юридичній площині «робот – людина»; юридичні наслідки їхніх «правомірних» або «неправомірних» дій; інтелектуальні права як на самих роботів, так і на продукти, що були створені штучним інтелектом тощо.

Одним із першочергових та значних викликів для правознавців є існування вірогідності визнання міжнародної правосуб'єктності штучного інтелекту, структурними елементами якого є комплекси норм, що обумовлюють правоздатність, дієздатність і деліктоздатність міжнародно-правового суб'єкта. Зокрема, серед науковців немає одностайності щодо того, хто має нести відповідальність за невиконання штучним інтелектом обов'язків, – сам штучний інтелект, його розробник або держава. Також це викликає сумніви, що штучний інтелект може виконувати низку функцій, що відповідають визначеним розробником цілям, та виступати як діюча особа, яка може як виконати свої обов'язки, так і порушити їх, володіючи водночас ознаками

«розумності», та, як наслідок, формуючи собою принципово новий вид акторів в існуючій системі міжнародних правовідносин.

У цьому зв'язку вважаємо за доцільне звернутися до понятійного апарату дослідження та насамперед поняття штучного інтелекту. Для цілей дослідження нова «особа» має розглядатися саме як штучний інтелект, як базисна складова частина певного виду роботів, наділених штучним інтелектом, створеним за допомоги, зокрема, нейронних мереж, подібних до інтелекту індивіда.

Станом на тепер серед основних доктринальних підходів до пошуку в міжнародному праві місця для продуктів робототехніки, наділених штучним інтелектом, варто виділити такі.

1. Концепція прирівнювання правового статусу продуктів штучного інтелекту до правосуб'єктності фізичної особи.

Видатним прикладом цієї концепції є прецедент надання 25 жовтня 2017 р. на саміті «Інвестиційна ініціатива майбутнього» у м. Ер-Ріяд (Саудівська Аравія) громадянства Саудівської Аравії андроїду [16]. Ідеться про андроїда (гіноїда) Софію, яка оздоблена штучним інтелектом та була розроблена гонконгською компанією *Hanson Robotics* у такий спосіб, щоб навчатися й адаптуватися до поведінки людей, а також працювати з людьми. Цікавим є те, що Софія належить до саморегулюючих роботів – вона саморозвивається, стаючи розумнішою, – програмне забезпечення її штучного інтелекту аналізує проведені розмови і на основі нових даних покращує свої відповіді в майбутньому.

Отже, гіноїд Софія стала першим в історії роботом, що коли-небудь отримував громадянство. На нашу думку, саме цей прецедент докорінно змінює розуміння можливого місця продукту штучного інтелекту в міжнародному праві та породжує низку наслідків. Варто наголосити, що за офіційного надання громадянства Саудівська Аравія не зробила жодних приміток, заборон, винятків чи застережень щодо андроїда. Отже, увесь масив прав і обов'язків, що мають громадяни Саудівської Аравії, був переданий повною мірою й андроїду. Фактично, можна вважати, що андроїд Софія почала існувати також і для міжнародного права. Цей крок, безсумнівно, є безпрецедентним і базисним для, ймовірно, подальших подібних рішень інших держав світу. Якщо розглядати законодавство Саудівської Аравії про громадянство, можна побачити, *inter alia*, такі умови набуття громадянства шляхом натуралізації: загальна психічна дієздатність, визнання особи в загальному сенсі морально-етичною, разом із положеннями щодо набуття повноліття, проживання на території держави протягом десяти років та наявності виключно легальних шляхів заробітку, із застереженням, що лише Король Саудівської Аравії має право надати громадянство особі, яка не відповідає цим вимогам [2; 3]. Такий прецедент отримав як позитивну, так і негативну оцінку від науковців і правників, водночас на тепер залишається єдиним таким випадком.

Питання міжнародної правосуб'єктності фізичної особи є, беззаперечно, одним із найбільш контроверсійних проблем сучасного міжнародного права. Деякі вчені, серед іншого, уживають такі терміни щодо індивідів як суб'єктів міжнародного права: «нетрадиційні», «неосновні», «нетипові», «вторинні», «спеціальні», «особливі», «несуверенні», «правозастосовуючі» тощо [4; 5; 6]. Зрештою, існує концепція дестинаторів міжнародного права. Дестинаторами є особи, які не володіють всіма елементами міжнародної правосуб'єктності, але можуть брати участь в окремих правовідносинах, урегульованих нормами міжнародного права [4; 6]. Зазвичай ця участь здійснюється не прямо, а опосередковано яким-небудь іншим суб'єктом міжнародного права. Як фізична особа, найчастіше, бере участь у міжнародних правовідносинах через державу. Зазначене стосується передусім прав людини. Як зазначав В. Мицик,

«сучасна правова реальність підводить до висновку про те, що права людини є об'єктом міжнародних правовідносин держав, індивід є об'єктом правового захисту в межах міжнародно-правових домовленостей держав» [6].

Нині, на нашу думку, так само можемо провести паралель між фізичною особою – дестинатором міжнародного права та штучним інтелектом – дестинатором міжнародного права, що не бере участі у правотворчому процесі міжнародних норм, але користується правами та несе відповідальність за невиконання своїх зобов'язань.

2. Проведення аналогії із правовим статусом тварин у міжнародному праві.

На думку передового південнокорейського професора Йонг-Хван Кіма (*Jong-Hwan Kim*), який спеціалізується на робототехніці, «коли робот матиме свій власний внутрішній стан, мотивацію чи буде здатний на емоцію, ми не матимемо права ображати цю істоту <...> Ми повинні вже зараз ставитися до них так само, як, наприклад, до домашніх тварин» [9].

Питання наділення продуктів штучного інтелекту будь-яким видом суб'єктності все частіше порушується в контексті дискусії про саме юридичну відповідальність таких продуктів за завдання шкоди, порушення прав інших осіб тощо. Натепер фахівці в цій сфері схиляються до застосування концепції аналогії права тварин до регулювання питання відповідальності та правового статусу продуктів штучного інтелекту.

У міжнародно-правовій доктрині та в національному законодавстві держав нині домінує концепція, згідно з якою тварини є особливим об'єктом цивільних прав, а саме річчю чи майном (наприклад, ст. 180 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України, ст. 137 ЦК Російської Федерації, ст. 528 ЦК Франції). Отже, відповідно до норм законодавства більшості країн світу, за шкоду, завдану твариною, відповідає її власник. Також володіння дикою твариною покладає на її власника додатковий тягар відповідальності, як, наприклад, забезпечення та встановлення спеціальних умов зберігання та мешкання таких тварин, обов'язок власника мати спеціальні дозвільні документи, обов'язок щодо спеціального поводження з такими тваринами тощо.

Так, інженер і фахівець у справах робототехніки Пітер Асаро, який також є співзасновником Міжнародного комітету з контролю над озброєнням роботів, у своїй праці "*A Body to Kick, but Still no Soul to Damn: Legal Perspectives of Robotics*", розмірковуючи про правосуб'єктність роботів, починає саме зі сфери відповідальності роботів та порівнює правовий статус їхньої відповідальності з відповідальністю як звичайних «домашніх» тварин», так і «диких» тварин [8]. Постулюється думка, що, погоджуючись з особливим цивільним статусом тварин як «майна» та застосовуючи аналогію до роботів, відповідальність за їхні вчинки несуть саме їхні власники.

На користь застосування вищезгаданої аналогії зазначаємо автономність і особливий вид «волі» у тварин. Тварини, як домашні, так і дикі, у своїх діях здатні на рішення, автономні від дій і наказів свого власника. Саме тому тварини є не звичайним, на кшталт автомобіля, майном, а саме «спеціальним об'єктом цивільних прав». Адже автомобілі не мають автономності у своїх діях, хоча сучасний розвиток автомобільної промисловості й останні досягнення в питаннях автопілотів, зокрема приклади автономності автопілотів в автомобілях компанії Тесла Інк. (*Tesla Inc.*), можуть поставити під сумнів і цю концепцію. Автономно діяти можуть і сучасні продукти робототехніки, особливо нейронні системи, як-от аналіз великих даних і ухвалення рішення на основі отриманих даних, їх попереднього аналізу, подальшого моделювання та прогнозування наслідків вчинення тих чи інших дій. У тварин за це відповідають інстинкти, а в роботів – комп'ютерні алгоритми. Та *vice versa*, навіть домашня тварина може «вирішити» та здійснити акт своєї волі, результатом якої будуть травми,

укуси чи, навіть більше, смерть людини чи іншої тварини (тобто пошкодження майна іншої фізичної особи). У такому разі відповідальність за завдання шкоди твариною цілком несе її власник. У площині робототехніки, у рамках аналогії із правом тварин, у разі завдання шкоди роботом відповідальність також буде нести власник чи розробник.

Пітер Асаро в наведеній вище праці навів приклад за аналогією порівняння саме диких тварин і роботів, зокрема через те, що власники диких тварин несуть більшу відповідальність і мають більше обов'язків у догляді за такими тваринами, які їм повинні мати власники та розробники роботів, зокрема ті, що встановили на базі свого робота автоматичну бойову зброю [8]. Пан П. Асаро навіть наводить приклад і порівнює вироблення роботів, оснащених зброєю, з випадками керування автомобілем під час алкогольного сп'яніння. Керування автомобілем у стані алкогольного сп'яніння майже зі 100% вірогідністю може призвести до прямого порушення прав інших осіб на життя, безпеку та призводить до порушення основоположних прав усіх учасників руху, тому це карається національним законодавством практично всіх країн світу. Аналогічно і розробники, які модифікують своїх роботів до можливості бути боекдатними, повинні усвідомлювати свої дії та бути готовими до притягнення до відповідальності.

Аналізуючи наведену концепцію, варто зазначити, що, окрім питання відповідальності, доцільно розглядати цю аналогію і у площині прав як таких. Адже в законодавстві багатьох держав тварин наділяють правом на гуманне ставлення, правом на життя тощо. Саме такі права, на нашу думку, можуть бути також аналогічно застосовані і до продуктів робототехніки, адже питання гуманного ставлення може розглядатися у площині не тільки моралі та гуманізму, а й гідного ставлення до майна іншої особи.

Заперечуючи застосування аналогії прав тварин до роботів, нерідко зазначають, що роботи створюються цілком штучно, не мають здатності відчувати, кохати, усвідомлювати відчуття. У свою чергу, роботів стосуються цілком нові питання, що не притаманні тваринам, – право власності (хто саме має право власності: виробник програмного коду чи самого матеріального тіла робота), право інтелектуальної власності. Тобто це безпосередньо стосується питання наявності або відсутності в такого робота «волі».

Тому, на нашу думку, повне застосування аналогії прав тварин у цьому разі не вважається доречним, адже за своїм статусом, походженням, функціями, поведінням тощо ці два об'єкти правовідносин є різними. Роботи, за останніми реаліями, мають шанс на зміну статусу з «об'єкта» на «суб'єкт» правовідносин, тому основні та базові положення аналогії прав тварин можуть застосовуватись до роботів у наш час, але напевно потребуватимуть досконалих і фундаментальних змін у близькому майбутньому.

3. Концепція порівняння зі статусом юридичної особи в міжнародному праві.

За аналогією з юридичними особами штучний інтелект здатний до реалізації своєї правосуб'єктності за умови визнання роботів на законодавчому рівні суб'єктами права, що діють на рівних засадах з іншими учасниками суспільних відносин. Деякі передумови надання штучному інтелекту прав і обов'язків було закладено у прецедентах, що стосувалися суб'єктів права, які не належали до людського роду, а також пов'язаних із захистом прав роботів.

Аналізуючи ознаки юридичної особи та проводячи паралелі з ознаками окремого штучного інтелекту, можна констатувати, що істотних перепон щодо цього немає. Штучний інтелект, як і юридична особа, може мати відокремлене майно та відповідати майном за своїм зобов'язанням, може здійснювати громадянські права та нести громадянську відповідальність, може бути позивачем та відповідачем у суді – за умови згоди на це «*бенефіціара*», тобто індивіда. Постає питання лише доцільності (!) надання штучному інтелекту правового статусу юридичної особи, адже як юридична

особа, так і штучний інтелект є похідними інструментами волевиявлення індивіда. Ідеться про відсутність перепон у правовій науці щодо наділення штучного інтелекту правовим статусом юридичної особи, тобто основна юридична база, а саме сформовані права, обов'язки, принципи діяльності, норми про відповідальність, уже існує і не потребує суттєвих докорінних змін.

Загалом, концепція порівняння штучного інтелекту з юридичною особою базується на т. зв. теорії фікції юридичної особи, яка стверджує, що єдиним суб'єктом будь-яких правовідносин є індивід. А юридична особа, згідно із цією теорією, є похідним, штучно створеним шляхом звичайної фікції суб'єктом [15].

Проаналізувавши численні джерела, можемо дійти висновку, що нині не існує чіткої єдиної прийнятої концепції регулювання штучного інтелекту, що сфера правового регулювання продуктів штучного інтелекту та робототехніки ще не сформована. Правильним було б сформулювати цю концепцію не тільки за думками юристів, але й специфічною позицією інженерів, футурологів, філософів – у такому разі справу варто мати з міждисциплінарними вченнями. У єдиній концепції мають міститися найкращі практики правової науки й інших наук, та на основі симбіозу найкращих практик формуватиметься принципово новий вид юридичної правосуб'єктності. Яскравим прикладом реалізації такого підходу є медичне право, транспортне право, право регулювання кіберпростору, де залучаються фахівці інших галузей науки.

У цій статті було звернуто увагу лише на один із багатьох аспектів, пов'язаних із необхідністю юридичного регулювання правовідносин у сфері робототехніки та штучного інтелекту, і які поки що перебувають на стадії усвідомлення. Отже, більшість норм, як-от імовірні «громадянські» права роботів, їхня відповідальність, гідне ставлення, використання робочої сили у складних умовах і навіть інтеграція цих відносин у міжнародну сферу та право потребують подальшої уваги правознавців усього світу.

Список використаних джерел:

1. Artificial Intelligence: potential benefits and ethical considerations. *Thematic Digest Supporting analyses for committees* / The Commission on Civil Law Rules on Robotics. European Union, October 2016. URL: http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/571380/IPOL_BRI%282016%29571380_EN.pdf
2. Saudi Arabian Citizenship System / Kingdom of Saudi Arabia Ministry of Interior ; Ministerial Agency of Civil Affairs. URL: <http://www.refworld.org/docid/3fb9eb6d2.html>.
3. Saudi Arabian Nationality Regulations / Kingdom of Saudi Arabia Ministry of Interior ; Ministerial Agency of Civil Affairs. URL: http://www.moi.gov.sa/wps/wcm/connect/121c03004d4bb7c98e2cdfbed7ca8368/EN_saudi_nationality_system.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=121c03004d4bb7c98e2cdfbed7ca8368.
4. Буткевич В., Мицик В., Задорожній О. Міжнародна правосуб'єктність фізичної особи. *Міжнародне право. Основи теорії* : підручник / за ред. В. Буткевича. Київ, 2002. С. 329–337.
5. Лукашук И. Международное право. Общая часть : учебник для студентов юридических факультетов и вузов. Москва, 2008. С. 37.
6. Мицик В. Питання про міжнародну правосуб'єктність фізичної особи. *Альманах міжнародного права*. 2010. Вип. 2. С. 25–36.
7. Архипов В., Наумов В. О некоторых вопросах теоретических оснований развития законодательства о робототехнике: аспекты воли и правосубъектности. *Закон*. 2017. № 5. С. 157–170.

8. Asaro P. Robots and Responsibility from a Legal Perspective. *Internet-site of Dr. Peter M. Asaro*. URL: <http://www.peterasaro.org/writing/ASARO%20Legal%20Perspective.pdf>.
9. Professor Jong Hwan Kim on Robots and their emotional state. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=VW5HAAAAQBAJ&pg=PR9&lpg=PR9&dq=jong+hwan+kim+robots+emotion&source=bl&ots>.
10. Незнамов А., Наумов В. Стратегия регулирования робототехники и киберфизических систем. *Закон*. 2018. № 2. С. 69–90.
11. Reagan Tom. The Case for Animal Rights. URL: <http://www.animal-rights-library.com/texts-m/regan03.htm>.
12. Woodrow Hartzog on the “If the Robots Should Have Rights” issue. Stanford University. URL: <http://cyberlaw.stanford.edu/press/should-robots-have-rights>.
13. Робоправо : дайджест / Исследовательский центр проблем регулирования робототехники искусственного интеллекта «АНО Робоправо». Москва. Октябрь 2017. URL: <http://robopravo.ru>.
14. McFarland D., Bossert T. Intelligent Behaviors in Animals and Robots. Cambridge : MIT Press. 322 p. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=MAWPaZ8OmVwC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>.
15. Krisakorn Thongprasert. Artificial intelligence. *Baker McKenzie*. URL: https://www.bakermckenzie.com/-/media/files/newsroom/2018/11/awards_english_legal_essay_bkk.pdf?la=en.
16. Saudi Arabia is First Country to Give Citizenship to Robot. *Center For International Communication* : site. URL: <https://cic.org.sa/2017/10/saudi-arabia-is-first-country-in-the-world-to-grant-a-robot-citizenship/>